

Bengisu Özenç¹
Program Direktörü

Makroekonomi Çalışmaları Programı

Ayşegül Taşöz Düşündere²
Politika Analisti

Bölge Çalışmaları Programı
İnovasyon Çalışmaları Programı

2000 SONRASINDA İTHAL ARA MAL BAĞIMLILIĞI VE KATMA DEĞER ÜRETİMİ

Türkiye ekonomisi 1980 sonrasında, önce tarımdan sanayiye geçişin, daha sonra sanayideki teknoloji içeriğindeki artışın tanımladığı yapısal ekonomik dönüşümler geçirdi. Bu gelişmelere ise kronik cari işlemler açığı eşlik etti. 1980 sonrasında dışa açılan Türkiye, 2000 yılında dünyadaki ilk 15 sanayi ülkesi arasında yerini aldı.³ Bu dönüşümde, köyden kente göç ile ortaya çıkan tarımdan sanayiye geçiş eğilimi, önemli rol oynadı. Öyle ki, 1980'de Türkiye'nin ihracatının yaklaşık yüzde 70'i işlenmemiş tarım ürünleri gibi basit ürünlerden oluşurken, 2000'lerde bu oran yüzde 10'lara geriledi. Tarım ürünleri gibi basit ürünlerin yerini, yaklaşık yüzde 50'lik bir pay ile gıda, tekstil gibi düşük teknoloji sanayi ürünleri aldı. 2000'lerin başından 2016'ya dış ticaret hacmi önemli ölçüde artarken Türkiye artık düşük teknolojiden ziyade orta teknoloji ihraç eden bir sanayi ülkesi haline geldi. Dönüşüm sürecinde, artan sanayileşme ile üretimde kullanılmak üzere ara mal ithalatına talep de arttı. Örneğin 2000 yılında 36 milyar dolarlık ara mal ithal edilirken bu rakam 16 yılda ortalama yıllık yüzde 8,6'lık artışla neredeyse 4 katına, 134 milyar dolara çıktı. Ara malı ithalatındaki bu artış, Türkiye'nin cari işlemler açığının 10 milyar dolardan 33 milyar dolara çıkmasında ve GSYH içerisindeki yüzde 5'lik payını korumasında etkili oldu.

¹ <http://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/59/Bengisu+Ozenc>

² <http://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1335/Aysegul+Tasoz+Dusundere>

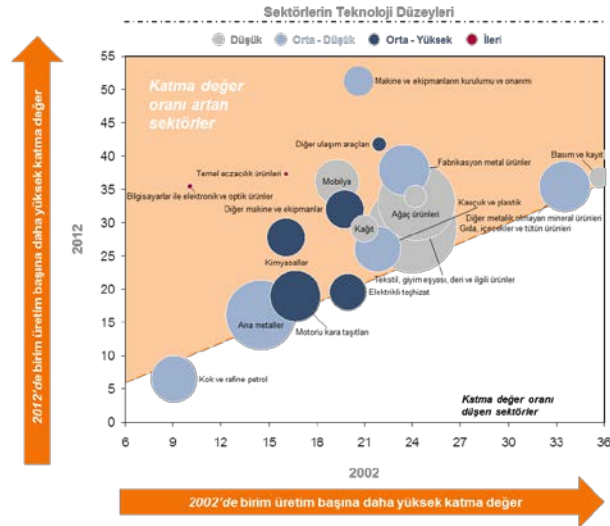
³ McKinsey Global Institute. (2012). Manufacturing the Future: The Next Era of Global Growth and Innovation

Türkiye'nin geçirdiği bu dönüşümün, ithal girdi bağımlılığı ile katma değer üretme kapasitesini ne şekilde etkilediğini anlayabilmek için sektörler arasındaki ilişkilerin daha detaylı şekilde incelenmesi gerekmektedir. Girdi-çıkıtı tabloları, bir ekonomide sektörler ve aktörler arasındaki karşılıklı ilişki ağlarını takip etmek üzere derlenmiş veri bütünü olmaları nedeniyle bu ihtiyaca cevap verebilecek önemli bir kaynak. 2000'den sonraki orta teknoloji sanayi ülkesi olma hamlesinin hem ekonomimizin katma değer yaratma kapasitesini hem de ithal ara girdi bağımlılığını nasıl etkilediğine dair bulgulara, bu tablonun analizi ile sektörel bazda erişmek mümkün. Ancak, 12 Aralık 2016 tarihine kadar en güncel girdi-çıkıtı tablosunun 2002 yılına ait olması, 2000'lerdeki dönüşümü analiz etmeye izin vermiyordu. 12 Aralık 2016'da ise Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), pek çok değişikliği aynı anda gerçekleştirirken, Avrupa Birliği ülkelerinin kullanmakta olduğu ESA 2010'a uygun revizyonlarla 2012 için güncellenmiş bir girdi-çıkıtı tablosu da yayınladı. Bu yazıda, yayınlanan bu son girdi-çıkıtı tablosu üzerinden, Türkiye'nin 2000'lerde geçirmiş olduğu yapısal ekonomik dönüşümün etkilerini analiz etmek üzere, sanayide ithal ara mal bağımlılığı ve katma değer yaratma kapasitesine ilişkin tespitlerimizi sıralayacağız.

2000'li yıllardaki dönüşümü takiben Türkiye, artık neredeyse her sektörde daha yüksek katma değer üretebilen bir ülke haline gelmiştir.⁴ Sektörde üretilen katma değer toplam üretim miktarına oranlanmasıyla, birim üretimin ne kadarının katma değerden oluştuğu hesaplanabilmektedir. Şekil 1'de imalat sanayinde sektörlerin katma değer oranları, 2002 ve 2012 yılları için karşılaştırılmıştır. Bu dönem içerisinde katma değer oranını artırmayı başaran sektörler turuncu bölümde, katma değer oranını artıramayanlar ise beyaz bölümde yer almaktadır. Şekle

bakıldığında, 2002-2012 döneminde neredeyse tüm sektörlerin katma değer oranını artırdığı ve turuncu bölümde yer aldığı göze çarpmaktadır. Özellikle, temel eczacılık ürünleri ve bilgisayarlar gibi ileri teknoloji sektörlerde⁵ diğer sektörlerle kıyasla katma değer oranında daha yüksek artışlar gözlemlenmektedir. Ancak, daire büyüklüklerinin sektördeki üretim

Şekil 1: İmalat sanayinde katma değer oranındaki değişim ve teknoloji düzeyi, 2002-2012

Kaynak: TÜİK Yurtiçi Üretim Girdi Çıkıtı Tablosu, Eurostat, TEPAV hesaplamaları
Not: Daire büyüklükleri 2002-2012 yılları arasındaki toplam üretim hacmindeki artışı temsil etmektedir.

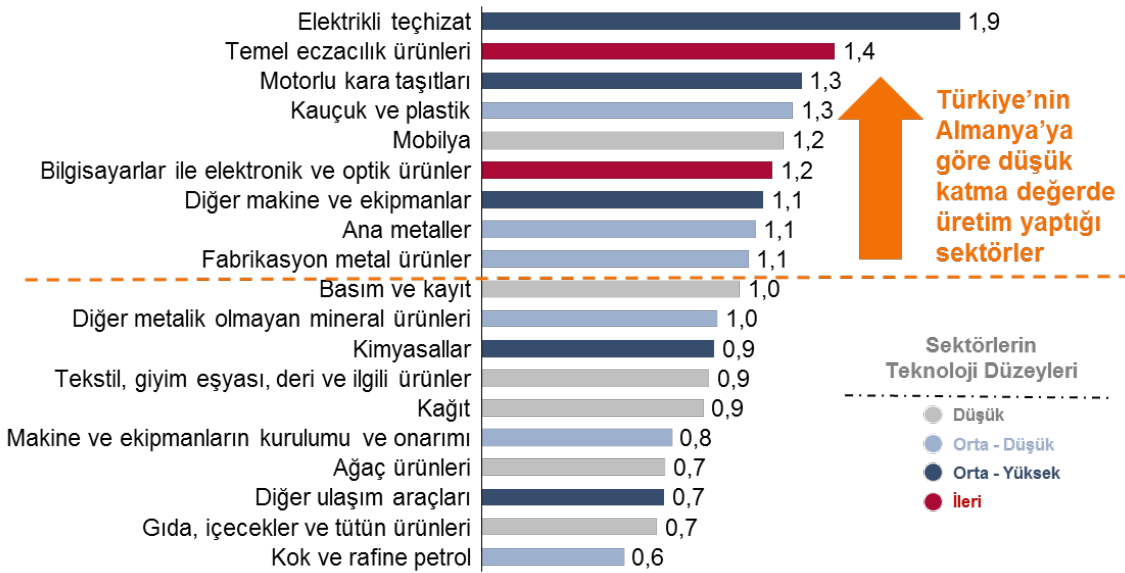
⁴ 2002 ve 2012 yılları için açıklanan girdi-çıkıtı tablolarında farklı ürün/sektör sınıflamaları kullanılmıştır. Bu yüzden iki tablodaki sektörler birbirleriyle doğrudan eşleştirilememektedir. Bu sebeple, 2002 girdi-çıkıtı tablosunda kullanılan 2002 CPA sınıflaması, 2008 CPA sınıflamasına dönüştürülmüştür. Dönüşümünden doğacak hata payı da göz önünde bulundurularak sektörlerdeki katma değer oranları, doğrudan karşılaştırılmamış ancak genel eğilim için sektörler, 2002'ye göre katma değer oranı artanlar ve azalanlar olarak iki grupta toplanmıştır.

⁵ Sektörlerin teknoloji yoğunlukları, sektörde gerçekleştirilen ekonomik aktivitelerin Ar-Ge yoğunluklarına göre belirlenmektedir. Bir sektörün teknoloji yoğunluğu, girdi-çıkıtı tablosundan bağımsız olarak belirlenen küresel bir sınıflamadır. Eurostat'ın sunmuş olduğu sınıflamaya göre imalat sanayi sektörleri, düşük teknoloji, orta-düşük teknoloji, orta-yüksek teknoloji ve ileri teknoloji olmak üzere dörde ayrılmaktadır.

hacmindeki artışı temsil ettiği bu görselden, bu iki sektörün üretim hacminde ciddi bir artış gerçekleşmediği de görülmektedir

Türkiye, her ne kadar geçmişe oranla daha fazla yerli katma değer yaratabiliyor olsa da, özellikle ileri teknoloji ve orta-yüksek teknoloji sektörlerde katma değer yaratma kapasitesi hala düşük bir performans sergilemektedir. Dünyadaki en büyük dördüncü sanayi ülkesi olan Almanya, ileri ve orta-yüksek teknoloji sektörlerde, Türkiye'ye oranla daha yüksek katma değer elde etmektedir. Örneğin, elektrikli teçhizat üretiminde Almanya, 100 liralık üretime 38 liralık katma değer eklerken, Türkiye'de bu rakam sadece 20 lira, yani neredeyse Almanya'nın yarısı kadardır. Almanya'nın Türkiye'ye oranla daha yüksek katma değerli üretim gerçekleştirdiği sektörler bakıldığında ise temel eczacılık ürünleri, motorlu kara taşıtları, bilgisayar ve elektronik gibi orta-yüksek ve ileri teknoloji sektörlerin bu klasmanda yer aldığı görülmektedir.

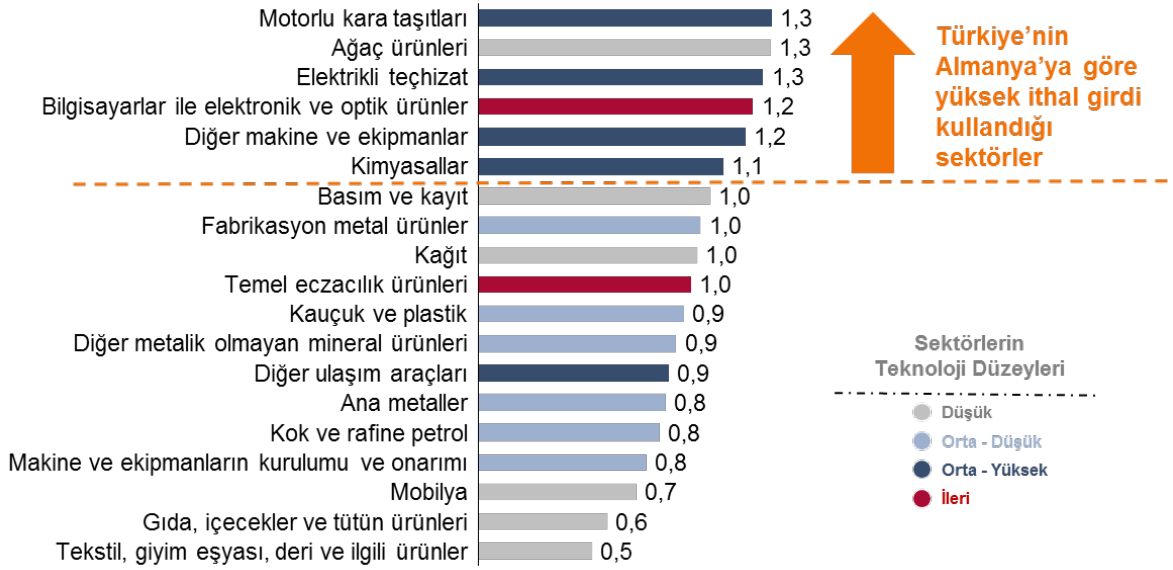
Şekil 2: Birim üretimde Türkiye'ye oranla Almanya'nın yarattığı katma değer, 2012 (Almanya'nın birim katma değer payı / Türkiye'nin birim katma değer payı)

Kaynak: TÜİK Yurtiçi Üretim Girdi-Çıktı Tablosu, Eurostat Almanya Yurtiçi Üretim Girdi-Çıktı Tablosu, TEPAV hesaplamaları

Katma değer açısından farklılaşan Türkiye ve Almanya, ithalat bağımlılığı açısından ise benzeşmektedir. Birim üretim için gereken ara mal ithalatı, Almanya ve Türkiye için kıyaslandığında, Türkiye'nin orta-yüksek ve ileri teknoloji sektörlerde daha yüksek oranda ithal ara mal kullandığı görülmektedir (Şekil 3). Ancak, Türkiye'nin ithal ara mal bağımlılığı, Almanya'nıninkine oranlandığında bu fark, katma değerdeki kadar açılmamaktadır. Katma değer açısından iki ülke arasındaki fark farklı sektörlerde iki katına kadar çıkarken, ithal ara mal bağımlılığında bu oran en fazla 1,3'e çıkmaktadır. Bu durum, katma değer yaratmadaki zayıflığın tek sebebinin ithal ara mal bağımlılığı olmadığına da işaret etmektedir.

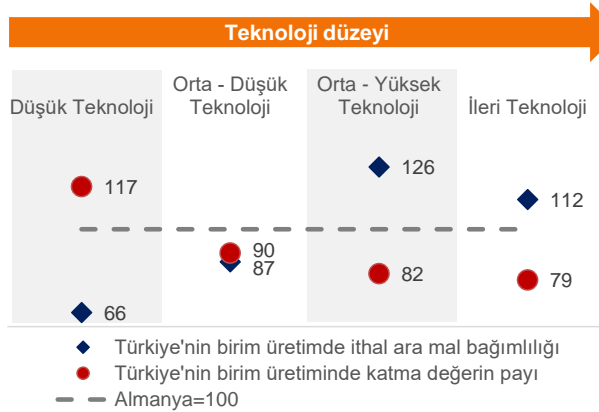
Şekil 3: Birim üretimde Türkiye'nin Almanya'ya oranla ithal ara mal bağımlılığı, 2012 (Türkiye'nin ithal ara mal bağımlılığı /Almanya'nın ithal ara mal bağımlılığı)

Kaynak: TÜİK Yurtiçi Üretim Girdi-Çıktı Tablosu, Eurostat Almanya Yurtiçi Üretim Girdi-Çıktı Tablosu, TEPAV hesaplamaları

Özet olarak, düşük teknoloji sektörlerden ileri teknoloji sektörler doğru ilerlendikçe Türkiye'nin ithal ara malına bağımlılığı artmakta, katma değer oranı ise düşmektedir. Düşük ve orta-düşük teknoloji sektörlerde Türkiye, Almanya'ya kıyasla birim başına daha az ithal girdi kullanmaktadır. Örneğin, Almanya'da düşük teknoloji sektörlerdeki ithal ara mal kullanımının payı 100 olarak alındığında, Türkiye'nin skoru 66 olarak bulunmaktadır. Ancak, teknoloji düzeyindeki artış ile birlikte bu oran orta-düşük teknolojiye 87'ye, orta-yüksek teknolojiye 126'ya, ileri teknolojiye 112'ye çıkmaktadır. Katma değer oranı ise tam ters yönde hareket etmektedir. Türkiye sadece düşük teknolojiye Almanya'ya kıyasla daha yüksek katma değer oranına sahipken teknoloji düzeyindeki artış ile Almanya'nın performansının gerisinde kalmaktadır. Orta-düşük teknoloji sektörlerde ithal ara mal bağımlılığı Almanya'dan düşük olsa dahi katma değer oranı Almanya'dan yüksek değildir. İleri teknoloji sektörlerde ise ithal girdi bağımlılığı açısından fark 12 birimken katma değer oranındaki fark 21 birimdir. Orta-yüksek teknoloji sektörlerde ise makas biraz daha kapanmakta ve 26 birim ithal girdi farkı 18 birimlik bir katma değer farkı yaratmaktadır.

Şekil 4 Almanya'ya kıyasla Türkiye'de teknoloji düzeyine göre ithal ara mal bağımlılığı oranı ve katma değer oranı, Almanya=100, 2012

Kaynak: TÜİK Yurtiçi Üretim Girdi Çıktı Tablosu, Eurostat, TEPAV hesaplamaları

Sonuç olarak, her ne kadar 2000’li yıllarda Türkiye daha yüksek katma değer yaratan bir ülke haline gelmiş olsa da, özellikle yüksek teknoloji sektörlerindeki katma değer sorunu devam etmektedir. Düşük ithal girdi kullanımının ise her zaman katma değer artışını beraberinde getirmediği görülmektedir. Türkiye’nin yüksek büyüme, düşük cari açık hedeflerine ulaşabilmesi için ithal ara mal bağımlılığının azaltmasının yanında, verimlilik artırıcı diğer çözümler üzerine de düşünmesi gerekmektedir.